

3. Kuleshov, M.M. "Emergency Response System and Management Mechanisms [Systema reahuvannya na nadzvychayni sytuatsiyi ta mekhanizmy upravlinnya]". *Visnyk NUTSZU. Seriya "Derzhavne upravlinnya"* 1 (6) (2017): 314-321. Print.

4. Kuleshov, M.M. "On the construction and improvement of the activity of the state system of civil protection of Ukraine [Shchodo pobudovy ta udoskonalennya diyalnosti derzhavnoyi systemy tsyvilnoho zakhystu Ukrayiny]". *Visnyk NUTSZU. Seriya "Derzhavne upravlinnya"* 1 (8) (2018): 433-440. Print.

5. Ukraine. *Cabinet of Ministers of Ukraine*. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the Regulation on the Unified State Civil Protection System". N.p., 16 January 16 2014. Web. 04 Oct. 2019. <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF>>.

6. Ukraine. *Cabinet of Ministers of Ukraine*. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the Procedure of Evacuation in the Case of Emergency or Emergency of Man-made and Natural Emergencies". N.p., 30 Oct. 2013. Web. 04 Oct. 2019. <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF>>.

7. Ukraine. *Cabinet of Ministers of Ukraine*. Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the Concept of Development and Technical Modernization of the System of Centralized Notification of Emergency or Emergency Threats". 31 January 2018. Web. 04 Oct. 2019. <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2018-%D1%80>>.

DOI: 10.5281/zenodo.3532927

УДК 37.091.2:614

*Черкашин О. В., к.пед.н., НУЦЗУ, м. Харків,
Ищук В. М., НУЦЗУ, м. Харків,
Пономаренко Р. В., к.т.н., НУЦЗУ, м. Харків*

*Cherkashyn O., PhD in Pedagogical Sciences, teacher at the department of fire and rescue training, National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv,
Ischuk V., teacher at the department of fire and rescue training, National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv,
Ponomarenko R., PhD in Technical Sciences, Senior research fellow at the department of fire and rescue training, National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv*

**ПОКАЗНИКИ ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
ПРОТИПОЖЕЖНИХ ЗНАТЬ В УМОВАХ НОВОГО
ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ**

INDICATORS OF THE FORMATION OF FIRE-PREVENTION KNOWLEDGE IN YOUNGER STUDENTS UNDER THE CONDITIONS OF THE NEW STATE STANDARD

В статті описано критерії формування у молодших школярів протипожежних знань в умовах нового Державного стандарту початкової освіти. Наведено результати визначеного рівня знань дітей, з якими проведено протипожежні бесіди та практичні тренінги відповідно до Положень Нової української школи. Представлено тематику вивчення школярами пожежної безпеки на сучасному рівні в умовах нового Державного стандарту початкової освіти. Виявлено причину незнання дітьми основ пожежної безпеки, що вимагається державою. Запропоновано методiku вдосконалення рівня знань з питань пожежної безпеки в умовах упровадження нового Державного стандарту початкової освіти.

Ключові слова: державний стандарт, освітній процес, Нова українська школа, Державний стандарт початкової освіти, формування знань.

In the article forming criteria are described for the junior schoolchildren of fire-prevention knowledge in the conditions of the new State standard of primary education. In accordance with Statutes of New Ukrainian school fire-prevention conversations with children and practical training on results that the level of their knowledge is certain are conducted. The subjects of study of fire safety schoolchildren are presented up-to-date. Reason of ignorance of bases of fire safety that is required by the state children is educed. Methodology of improvement of level of knowledge is offered on questions fire safety in the conditions of introduction of the new State standard of primary education.

Keywords: state standard, educational process, new Ukrainian school, State standard of elementary education, knowledge formation.

Постановка проблеми. За статистикою, за останні п'ять років в Україні виникло 272411 пожеж, на яких загинуло 16756 людей, у тому числі 484 дитини; отримали травми 8396 людей, з них 722 дитини; було врятовано 19157 людей, у тому числі 1499 дітей [3]. Найбільша кількість пожеж та загиблих на них людей (у тому числі й дітей) спостерігається в житлових будинках. Поміж усіх причин більше 80 % пожеж виникає внаслідок впливу соціального фактору (необережне поводження з вогнем, паління, експлуатація електроприладів, пічного опалення та пустощі дітей з вогнем). Статистичні дані та проведений аналіз причин виникнення пожеж і їх трагічних наслідків свідчать про низьку підготовленість дітей віком від 5 до 10 років до дій у разі виникнення пожеж, що виражається незнаннями елементарних правил вимог пожежної безпеки. Така ситуація засвідчує необхідність вжиття невідкладних заходів щодо вдосконалення системи виховної роботи з дітьми у сфері пожежної безпеки з метою реальних позитивних зрушень у підвищенні ефективності пожежної культури в сучасних умовах, що, у свою чергу, сприятиме досягненню передового світового рівня захисту дітей від пожеж.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто відзначити, що питанню навчання основам пожежної безпеки молодших школярів присвячена розвідка І. Гуріненко [1]. Проблема формування у молодших школярів компетенцій безпеки життєдіяльності, у тому числі і пожежної безпеки, стала предметом наукового дослідження О. Черкашина [6]. Автор приділяє значну увагу пожежній безпеці в процесі вивчення основ здоров'я учнями початкової школи [7], а також висвітлює проблему формування знань про пожежну безпеку школярів як глобальну проблему безпеки життєдіяльності людини [8]. Разом із тим, серед наукових досліджень у галузі навчання дітей пожежній безпеці ще не здійснено комплексний розгляд усіх її аспектів щодо формування у молодших школярів протипожежних знань умінь та навичок із самозахисту свого життя в разі виникнення пожежної небезпеки [4]. Тому сьогодні ця проблематика вимагає від фахівців прийняття невідкладних заходів щодо вдосконалення виховної роботи з молодшими школярами з напрямку пожежної безпеки, що передбачається Кодексом цивільного захисту України [2] та Державним стандартом початкової освіти [5].

Постановка завдання. Метою статті є визначення критеріїв та переліку найбільш ефективних показників з формування у молодших школярів знань про пожежну безпеку, діагностика та виявлення рівня знань, умінь та навичок у молодших школярів про пожежну безпеку, а також оцінка їх сучасного стану в рамках критеріїв нового Державного стандарту початкової освіти.

Виклад основного матеріалу. Нашим науковим пошуком є діагностика формування у молодших школярів знань про пожежну безпеку, індикатором ефективності якої є рівень їх готовності до самозахисту при виникненні пожежної небезпеки. Відповідно до концептуальних основ дослідження головними показниками забезпечення пожежної безпеки дитини є засвоєння нею певних знань, умінь та навичок як фундаментальних основ готовності до самозахисту. Уважаємо, що саме готовність дитини до самостійного прийняття рішень на основі найпростіших дій – це передумова успішної реалізації самозахисту життя від пожежної небезпеки. Виходячи з цього, готовність молодшого школяра до самозахисту є багатограним поняттям, що виражається через придбання певних знань, умінь та навичок для самостійного прийняття рішень. Отже, ми пропонуємо діагностувати готовність молодшого школяра до прийняття самостійного рішення під час виникнення пожежної небезпеки з метою виявлення їх знань, умінь та навичок з основ пожежної безпеки. На нашу думку, визначальними критеріями у цьому напрямку стануть: когнітивний, емоційно-ціннісний та практично-діяльнісний. Для подальшого розвитку нашої наукової концепції розглянемо сутність цих критеріїв.

Виокремлення *когнітивного критерію* зумовлено тим, що саме він надає можливість визначити ступінь засвоєння учнями теоретичних знань у сфері пожежної безпеки. Саме когнітивний критерій, на нашу думку, є од-

ним із важливих в структурі пізнавальної активності та формування проти-пожежних знань в цілому. Відтак, визначаючи даний критерій, можемо визначити рівень набуття знань молодшого школяра про пожежну безпеку з питань, що базуються на сформованості особистісних якостей, уявлень та знань, а саме: що таке безпечний та небезпечний вогонь; що собою представляють загорання та пожежа, яку користь та небезпеку вони несуть для життя; основні причини виникнення загорання та пожежі, їх можливі наслідки; основні правила запобігання пожежі; порядок доповіді про пожежу в Службу порятунку та основні її складники; поняття пожежно-рятувальної Служби; порядок дій у разі виникнення загорання або пожежі; як вийти із задимленого приміщення; як загасити одяг, який загорівся; що таке евакуації та основні її шляхи.

Важливість діагностування за *емоційно-ціннісним критерієм* передбачає виявлення у молодших школярів цікавості до розуміння значення забезпечення пожежної безпеки, інтерес до рятувальної справи, інтерес до соціально-значимої діяльності з формування безпечного пожежного життєвого простору. Прагнення до вивчення тематичного змісту з питань пожежної безпеки та залучення до участі в заходах, присвячених пожежній безпеці. Відповідальність за свої вчинки з прийняття рішень щодо правильних дій при пожежній небезпеці, а також емоційна стійкість та поведінка.

Практично-діяльнісний критерій є обґрунтованим в рамках нашого дослідження, оскільки його сутність передбачає практичну перевірку наявності у дітей навичок, які відіграють важливу роль у забезпеченні протипожежного захисту та є основою пожежної безпеки. Даний критерій дозволить розкрити рівень практичних навичок у дітей з пожежної безпеки, які характеризуються, на наш погляд, як уміння правильно оцінити обстановку, вибору безпечного алгоритму практичних дій для самозахисту й рятування, правильність прийняття самостійних рішень.

Таким чином, діагностика за трьома визначеними нами критеріями дасть змогу в цілому виявити у дітей рівень знань про пожежну безпеку. Враховуючи вікові особливості дітей, основним методом перевірки гіпотези, ми вважаємо, є педагогічний експеримент як метод комплексного дослідження у вигляді бесіди, діагностичного тестового опитування, авторської флеш-гри у вигляді тесту на комп'ютері та практичних відпрацювань пожежонебезпечних ситуацій у вигляді ігор. Опитування та завдання склалися з питань відповідно до завдань навчальної програми з Основ здоров'я для учнів молодших класів. Для виявлення рівнів когнітивного критерію та емоційно-ціннісного ми виділяємо бесіду, тестове опитування, авторську флеш-гру та практичні відпрацювання. Для виявлення рівнів практично-діяльнісного критерія характерними будуть практичні відпрацювання пожежонебезпечних ситуацій у вигляді ігор.

Спираючись на розуміння формування у молодших школярів знань про пожежну безпеку, можемо визначити критеріальну основу діагностики в

дітей знань, умінь та навичок з пожежної безпеки. Крім того, дотримуючись традиційних підходів до створення критеріальної основи, можемо визначити *рівні показників* за кожним із сформульованих критеріїв: *високий, середній, низький*. Для діагностики за визначеними критеріями були обрані в загальній кількості 450 вихованців молодших класів загальноосвітніх навчальних закладів Харківщини.

Отже, перейдемо до діагностики молодших школярів за показниками когнітивного критерію. На основі педагогічного спостереження та аналізу, нами були отримані соціально-очікувані результати молодших школярів.

Інтерпретація отриманих результатів дозволила визначити критичний рівень знань у дітей про пожежну безпеку за всіма визначеними нами показниками. Основні особливості зводяться до наступного наголошення: із загальної кількості досліджуваних дітей, за середньостатистичними даними більше 338 учнів не знають основні вимоги пожежної безпеки відповідно до обраних нами показників, приблизно 77 учнів мають лише уявлення про пожежну безпеку, і тільки 35 молодших школяра мають протипожежні знання.

За дослідженнями емоційно-ціннісного критерію встановили, що респонденти слабо проявляють цікавість до розуміння значення забезпечення пожежної безпеки, інтерес до рятувальної справи, інтерес до соціально-значимої діяльності з формування безпечного пожежного життєвого простору. Прагнення до вивчення тематичного змісту з питань пожежної безпеки та залучення до участі в заходах, присвячених пожежній безпеці виражається лише в меншій половині школярів.

З отриманих даних та під час спостереження за практичними відпрацюваннями з дітьми порядку дій при виникненні пожежної небезпеки (діагностика за практично-діяльнісним критерієм), можна зробити наступні висновки. Насамперед, варто відмітити, що цей аспект дослідження вимагав від вихованців самооцінювання, у ході якого більше 80% вихованців усіх вікових груп показали численні труднощі під час практичних відпрацювань з алгоритму правильних дій у разі виникнення пожежної небезпеки, загорання та пожежі. Як результат, сьогодні молодші школярі із задимленого приміщення просто вибігають на вулицю замість, того щоб виходити поповзом, уникаючи при цьому отруєння димом. Загорання одягу тушать руками та бігаючи туди-сюди, замість того, щоб впасти на підлогу і таким чином загасити загорання. При виникненні пожежі в квартирі ховаються під ліжко або зачиняються у іншій кімнаті, тим самим вказують на рятування життя таким способом, що вкрай небезпечно. Дехто, вийшовши з квартири, буде користуватися ліфтом при пожежі. Були випадки, коли діти пропонували рятуватися через вікно з верхніх поверхів багатоповерхового будинку. Займаний електроприлад, який знаходиться під напругою гасять водою. Масло в сковороді теж гасять водою, що в таких випадках приводить до розбрискування горючої суміші та наслідком є отримання опіків. Отже, ми можемо говорити

про критичні знання у молодших школярів з точки зору застосування їх в практичній площині, що є оцінкою сучасного стану показників практично-діяльнісного критерію.

Висновки. Таким чином, проведена діагностика та аналіз говорять про наявність низького рівня знань у дітей про пожежну безпеку за кожним із показників запропонованих нами критеріїв. Наявні знання у дітей не виконують повною мірою завдання пожежної безпеки для молодших школярів в системі освіти. Відтак існує гостра необхідність удосконалення теоретичного матеріалу з питань пожежної безпеки у навчальному та виховному процесах молодших школярів та застосування, можливо, більш ефективних форм та методів виховної роботи з дітьми у сфері пожежної безпеки у позакласній роботі. Це дозволить підвищити рівень знань у дітей щодо дій у разі виникнення пожежі та відпрацювати правильний алгоритм дій. Найбільш ефективним методом отримання необхідних знань, умінь і навичок з основ пожежної безпеки у школярів молодшого шкільного віку, на нашу думку, є гра. Використання ігрових ситуацій дає змогу ілюструвати приклади із життєвих ситуацій виникнення загорань та пожеж, моделювати поведінку дитини в небезпечних для життя умовах; сприяє формуванню самостійності вихованця за рахунок набуття стійких знань, умінь і навичок. При використанні ігрових методів для оволодіння навичками пожежної безпеки обов'язковим є залучення до процесу навчання й виховання співробітників Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Це дозволить підвищити рівень знань у дітей щодо дій у разі виникнення пожежі та відпрацювати правильний алгоритм дій. Тож досі на часі розробка нової системи організації навчання дітей основам пожежної безпеки, що, своєю чергою, вимагає більш ґрунтовного наукового осмислення.

Список використаних джерел:

1. Гуріненко І. Дидактичні умови навчання правилам пожежної безпеки молодших школярів / І. Гуріненко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені П. Тичини. Педагогічні науки. – 2010. – № 1. – С. 60–69.
2. Кодекс цивільного захисту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17/>.
3. Національна доповідь про стан пожежної та техногенної безпеки в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mns.gov.ua/>.
4. Основи здоров'я. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1–4 класи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>.
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 року № 87 «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти». – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018.html>.
6. Черкашин О. В. Навчання молодших школярів пожежній безпеці: сучасний стан проблеми / О. В. Черкашин // Наукові записки Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – 2016. – 410

№ 3. – С. 182–189.

7. Черкашин О. В. Основи пожежної безпеки в системі навчання та виховання молодших школярів / О. В. Черкашин // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Серія: Педагогічні науки. – 2016. – Вип. 3 (85). – С. 152–157.

8. Черкашин О. В. Форми та методи виховної роботи з молодшими школярами при навчанні основ пожежної безпеки / О. В. Черкашин // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць / ред. кол.: акад. І. Ф. Прокопенко (голов. ред.) та інші; Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. – Вип. 45. – Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2015. – С. 105–114.

References:

1. Hurinenko, I. "Didactic conditions for the training of fire safety rules for junior schoolchildren [Dydaktychni umovy navchannia pravylam pozhezhnoi bezpeky molodshykh shkoliariv]". *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni P. Tychny. Pedahohichni nauky* 1 (2010): 60–69. Print.

2. *The Code of Civil Protection of Ukraine [Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy]*. Web. 15 May. 2013. <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17/>>.

3. *National report on the state of fire and anthropogenic safety in Ukraine [Natsionalna dopovid pro stan pozhezhnoi ta tekhnohennoi bezpeky v Ukraini]*. Web. 15 March. 2016 <<http://mns.gov.ua/>>.

4. Basics of health. *The program for secondary schools. Grades 1-4 [Osnovy zdorovia. Prohrama dlia zahalnoosvitnykh navchalnykh zakladiv. 1–4 klasy]*. Web. 10 Sept. 2016 <<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html/>>.

5. Ukraine. Cabinet Ministers of Ukraine. *On Approval of the State Standard of Elementary Education [Pro zatverdzhennya Derzhavnoho standartu pochatkovoyi osvity]* N.p., 07 Februry 2018. Web. 07 September. 2019. <<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018.html> />.

6. Cherkashyn, O.V. "Teaching of junior schoolchildren for fire safety: the current state of the problem [Navchannia molodshykh shkoliariv pozhezhnii bezpetsi: suchasnyi stan problemy]". *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Pedahohika* 3 (2016): 182–189. Print.

7. Cherkashyn, O.V. "Fundamentals of fire safety in the system of education and upbringing of junior schoolchildre [Osnovy pozhezhnoi bezpeky v systemi navchannia ta vykhovannia molodshykh shkoliariv]". *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii: Pedahohichni nauky* 3 (85) (2016): 152–157. Print.

8. Cherkashyn, O.V. "Forms and methods of educational work with junior students in the study of the foundations of fire safety [Formy ta metody vykhovnoi roboty z molodshymy shkoliaramy pry navchanni osnov pozhezhnoi bezpeky]". *Zasoby navchalnoi ta naukovo-doslidnoi roboty HNPU imeni G. S. Skovorody* 45 (2015): 105–114. Print.